

TWEE BOEKEN OVER SPELLING
Moet de VON naar een ander beleid:
spellingvernieuwing of een andere
aanpak van het spellingonderwijs?

spelling

In dit artikelje bespreekt Emile Nielen twee recente boeken over de spelling. De gegevens die deze boeken aandragen, maken zijns inziens de vraag actueel of de VON het beleid ten aanzien van de spelling niet behoort bij te stellen. Lees ook in dit verband de bijdrage van Andries Oldersma in de rubriek 'Het is maar ...'

Onlangs zijn twee boeken over spelling verschenen:

Vincent van Heuven *Spelling en Lezen. Hoe tragisch zijn de Werkwoordsvormen?* Van Gorcum, Assen 1978. Prijs f 34,-;

G.E. Booij e.a. *Spelling* Spektator Cahiers 2, Wolters-Noordhoff, Groningen z.j. (1979). Prijs f 19,50.

Een klein stukje geschiedenis

In de eerste jaren is de VON nogal actief geweest in de spellingstrijd. Een overzicht van de standpunten toen heeft Henk Hollaar gegeven (*Moer* 1970, p. 97-105). De VON was voorstander van een ingrijpende spellingverandering, met als voornaamste argumenten de tijdwinst voor andere vormen van moedertaalonderwijs en het vergroten van gelijke kansen. Dit duidelijke standpunt heeft ertoe geleid dat de VON in het boek van Van Heuven wordt genoemd als één van de vier organisaties die concurrerende voorstellen deden met de voorstellen van de officiële Nederlands-Belgische commissie (p. 155).

Als je de felheid ziet, waarmee de VON zich in die jaren in de strijd geworpen heeft, dan verbaast het eigenlijk dat in de huidige beleidsnota (*Moer* 1977: 5) met geen woord meer over de spellingproblematiek wordt gerept.

In het vervolg zal blijken dat het niet onmogelijk is, dat de discussie rond de spelling een nieuwe fase tegemoet gaat. Dat maakt de vraag actueel of de VON niet opnieuw een duidelijk standpunt moet laten horen. In mijn opvatting zal dat standpunt verdedigd moeten worden vanuit het begrip: weerbaarheid, zoals dat in de beleidsnota voorkomt: 'De VON streeft dus naar moedertaalonderwijs dat erop gericht is de leerlingen *weerbaar* te maken, dat voldoet aan de eis van normale functionaliteit en dat een belangrijke plaats toekent aan de thematische aanpak' (Beleidsnota par. 1.2).

Het boek van Van Heuven

Dit is een erg academisch boek van rond de 250 pagina's. Niet bepaald een boek dat ik, zoals de uitgever doet op de achterflap, zou willen aanbie-

den aan 'studerenden aan pedagogische academies; daarnaast ook (aankomende) neerlandici ... leraren Nederlands en onderwijzers'.

Het boek komt hierop neer: In 1972 schreven Cohen en Kraak in opdracht van een werkgroep een brochure: *Spellen is spellen is spellen* (Cohen 1972). In die brochure wezen zij een spellingverandering af, zolang er niet meer onderzoek was gedaan naar de effecten van spellingverandering. Daarbij, zeiden ze, moest men dan niet vergeten dat een spelling grotendeels in gebruik is bij het *lezen*, niet bij het schrijven. Als je dus een oordeel wilt uitspreken over een spellingsysteem, dan moet je minstens van elkaar onderscheiden: de leerbaarheid — dus hoeveel tijd en energie heb je nodig om in dat systeem te leren schrijven — en de bruikbaarheid — dus welk gemak brengt dit systeem mee voor de gebruikers, en dat zijn voor 95 procent lezers. Naar beide maatstaven, aldus nog steeds Cohen en Kraak, is nog nauwelijks onderzoek gedaan.

Van Heuven heeft nu een onderzoek naar die bruikbaarheid ingesteld. Dat wil zeggen, naar een stukje ervan: namelijk naar een aantal werkwoordsvormen. Dat was natuurlijk erg slim, want dat was nu precies het onderdeel waarover al een studie naar de leerbaarheid bestond (Van der Velde 1956).

De vraag die Van Heuven zich stelt is deze: Als je een aantal vormen uit de werkwoordsspelling, zoals *dt*, *tte(n)* en *dde(n)*, door een spellingverandering weghaalt, hebben lezers dan aanmerkelijk meer tijd nodig om bepaalde zinnen te lezen, met andere woorden, neemt de bruikbaarheid dan merkbaar af?

Zoals altijd in wetenschappelijke publikaties zijn de conclusies aan het eind van dit onderzoek uitermate voorzichtig:

(p. 200) 'We moeten ons derhalve realiseren dat — wat dit onderzoek ook aan nieuwe inzichten heeft opgeleverd met betrekking tot het leesproces — de resultaten geen klemmende waarschuwing kunnen inhouden tegen een spellingverandering van de werkwoordsvormen, mits de schaal van de verandering niet het elimineren van de type II opposities te buiten gaat.'

Type II opposities zijn uiteraard de zojuist door mij genoemde: de oppositie wordt wel gespeld maar niet gehoord: vind-vindt.

Dat Van Heuven zo voorzichtig is heeft twee oorzaken:

Op de eerste plaats heeft hij maar een uiterst

klein fragment van de spelling onderzocht: een beperkt aantal werkwoordsvormen. Hij noemt dan ook (p. 203) maar liefst zeven onderzoeksprojecten die zijns inziens ook moeten worden uitgevoerd.

Op de tweede plaats zijn de resultaten van zijn onderzoek binnen dat kleine fragmentje nog behoorlijk verschillend. Immers, die type II verschillen komen binnen de werkwoordsvormen op verschillende plaatsen voor en in feite constateert hij slechts in twee van die gevallen een merkbare verslechtering van het leesgemak:

Waardoor storten die vliegtuigen neer?

tegenover

Waardoor stortten die vliegtuigen neer?

en het beroemde geval

Hij belooft

tegenover

Wat beloofd is, moet je doen.

Als je dus, zoals de titel van het boek van Van Heuven suggereert, de balans gaat opmaken vóór of tégen een spellinghervorming, dan kom je wat de werkwoordsvormen betreft tot deze conclusie:

De leerbaarheid van de werkwoordsvormen is tamelijk slecht: zie Van der Velde.

De bruikbaarheid van de werkwoordsvormen zal bij een vereenvoudiging niet dramatisch teruglopen: zie Van Heuven.

Dus doorstrijden voor vereenvoudiging zou je zeggen, maar, voordat we die conclusie kunnen trekken, moeten we eerst naar het tweede boek.

Het boek van Booij c.s.

Dit boek is bedoeld, zeggen de vijf auteurs (Booij, Verhoeven, Hamans, Balk en Van Minnen), om gegevens te verschaffen over de problematiek rond de spelling van het Nederlands. Je kunt niet anders zeggen, dan dat zij dat ook redelijk gedegen en vooral redelijk objectief doen. Hun boek heeft, maar dat was ook niet de bedoeling, in vele hoofdstukken weinig nieuws te bieden. Twee hoofdstukken wil ik uitzonderen: hoofdstuk 6: 'Spelling als zelfstandige code' en hoofdstuk 8: 'Is spellinghervorming noodzakelijk?'.

Hoofdstuk 6 is een poging om naast de twee bekende criteria: leerbaarheid en bruikbaarheid, nog een derde criterium te ontwikkelen: sociale aanvaardbaarheid. De auteurs behandelen in dit

hoofdstuk een aantal maatschappelijke verschijnselen rond de spelling. De voornaamste zijn:

- het gebruiken van spelling als selectiemiddel heeft geleid tot een 'algemene opvatting': foutloos kunnen spellen is een bewijs van intelligentie, en omgekeerd;
- het inzicht in taal dat een aantal mensen meent te hebben, wordt gebaseerd op de geschreven taal. Ik geef een eigen voorbeeld: bij mijn lessen in fonetiek heb ik gemerkt, dat mensen in het verkleinwoord van kast (kastje) een t menen te horen;
- terwijl de spelling die iemand van jongsaf heeft geleerd, geen bijgedachten oproept, doet een nieuwigheid dat wel: de auteurs geven het schitterende voorbeeld (p. 97) 'Voor Te Winkel was het b.v. bijkans pornografisch om het woord *titel* als *tietel* te moeten spellen'.

In hoofdstuk 8 tonen de auteurs zich geen voorstanders van een spellingverandering. Zij geven daarvoor ongeveer de volgende argumenten:

- het is volstrekt niet duidelijk dat het, met gebruikmaking van andere didactieken, onmogelijk is iedereen vóór zijn zestiende jaar voldoende foutloos te leren spellen. Wie mijn artikel over normaal-functioneel spellingonderwijs (*Moer* 1979: 2) gelezen heeft, zal begrijpen, dat ik er ook zo over denk;
- het is onduidelijk of een andere spelling veel echte tijdswinst zal opleveren. Het oude argument van Cohen en Kraak;
- een spellingverandering zal altijd veel ergernis oproepen, terwijl we weinig weten over de winst of verlies aan bruikbaarheid.

Gaat de spellingstrijd een nieuwe fase in?

De 'Vereniging voor Wetenschappelijke Spelling' (VWS) zal op haar jaarvergadering (Amersfoort, Oude Tram, 10 november) spreken over de oprichting van een 'Aksiegroep Spellingtolerantie — 1983'.

Booij c.s. hebben naar aanleiding van het verschijnen van hun boek een persconferentie gegeven, waar zij de volgende stellingen hebben verdedigd:

- 1 Over spelling bestaan vele misverstanden, ook bij zogenaamde deskundigen, zoals leraren levende talen.
- 2 De vraag welke spelling optimaal is, is in laatste instantie geen wetenschappelijk, maar een politiek probleem.

- 3 Spellingvereenvoudiging zal in het basisonderwijs niet erg veel tijd besparen.
- 4 Spellingvereenvoudiging zal vooral mensen met een hoger opleidingsniveau bevoordelen.
- 5 Er is onvoldoende reden om de spelling te veranderen.

Natuurlijk best provocerende stellingen, die in ieder geval voor pedante figuren als K.L. Poll in zijn rubriek Carrousel (NRC, 5-10-79) aanleiding zijn om alles alvast weer beter te weten dan de auteurs zelf. Terwijl de auteurs voorzichtig opmerken: 'Uit de discussies die tot nu toe gevoerd zijn, kan men niet zonder meer het gelijk van een van beide partijen concluderen', zegt Poll naar aanleiding van deze voorzichtige stellingname: 'Ja, het zal wel, maar dat neemt niet weg dat zonder de felheid van Craeybeckx en de zijnen de bestaande spelling in 1972 waarschijnlijk gesneuveld zou zijn, met *alle taalschade* die daarvan het gevolg zou zijn geweest' (cursivering van mij). Het is komisch. Terwijl de auteurs, met name in de paragrafen 6.4 en 6.5, via een heel genuanceerd betoog komen tot de opmerking: 'Vanuit het gezichtspunt van schrift als zelfstandige code is het dus inderdaad waar, dat spellingverandering een soort taalverandering inhoudt', blijft K.L. Poll rustig met de strijdbijl 'taalschade' rondzwaaien. Ook medestanders zijn blijkbaar soms ongenueanceerde lezers. Maar goed. Wat Poll betreft gaat de spellingstrijd dus geen nieuwe fase in, maar wat moeten we als VON met deze beide boeken? En wat moeten we met de gegevens uit de nieuwe didactieken zoals de Praxisreeks, met name Praxis 14 (zie *Moer* 1979: 5) en met de nieuwe versie van *Taaldidactiek aan de Basis* (zie *Moer* 1979: 2)?

Tot nu toe was het actiepunt van de VON, waar het de spelling betreft, dit: er moet zo gauw mogelijk een makkelijker leerbare spelling komen. Maar als stelling 2 hierboven juist is, dan is het bereiken van dat doel mede afhankelijk van onder meer 'de Pollen' in onze samenleving. Je kunt je dus afvragen of onze leerlingen niet meer geëind zijn met minder grootschalige en meer beheersbare actiepunten, zoals:

- dictee moet als selectiemiddel verdwijnen;
- de spelvaardigheid behoeft aan het eind van de basisschool de ca 5000 woorden, genoemd in Praxis 14, niet te boven te gaan;
- het aanleren van een redelijke beheersing van de spelling behoort over de gehele leerplicht

- (dus tot 16 jaar) te worden uitgesmeerd;
 – methodes die meer dan het bovenstaande van de leerlingen eisen behoren, met name van de basisschool, te verdwijnen.

Literatuur

Afgezien van de beide besproken boeken heb ik verwezen naar:

- A. Cohen & A. Kraak *Spellen is spellen is spellen. Een verkenning van de spellingproblematiek* Nijhoff, Den Haag 1972
 P. Dekkers 'Creatief spellen is een voorbeeld van moedertaalonderwijs in de breedte' in: *Moer* 1979: 2, p. 36-45
 P. Dekkers 'Vijfendertighonderd pagina's taaldidactiek' in: *Moer* 1979: 5, p. 31-35
 A.v.d. Geest & W. Swüste *Spellingwijzer* (Praxisreeks 14), Malmberg, 's-Hertogenbosch 1979

- H.J. Hollaar 'Spellingsdooi, vier onderwijsorganisaties deden voorstellen' in: *Moer* 1, 1970, p. 97-105
 K.L. Poll 'Spelling' (in de rubriek Carrousel) in: *NRC-Handelsblad* 5-10-1979
 E. Nielsen 'Normaal-functioneel spellingonderwijs. Een pleidooi voor een attitude-vormend leerplan' in: *Moer* 1979: 2, p. 3-14
 I. v.d. Velde *De tragedie der werkwoordsvormen. Een taalhistorische en taaldidactische studie* Wolters, Groningen 1956
 VON 'Beleidsnota 1978 en 1979' in: *Moer* 1977: 5, p. 4-13.